НАРКОЖИНОЯТЧИЛИККА ҚАРШИ КУРАШДА ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ХИЗМАТЛАРИ ҲАМКОРЛИГИ ВА ПРОФИЛАКТИКА ТИЗИМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Турсунов Тўлқин Жалолович
эркин тадқиқотчи.

https://doi.org/10.5281/zenodo.23949646

Аннотация. *Тезисда наркожиноятчиликка қарши курашда ички ишлар органлари (ИИО) хизматларининг ўзаро ҳамкорлиги, идоралараро маълумотлар сифати ва профилактика тизими таҳлил қилинган.*

Расмий кўрсаткичлардаги тафовутлар, тезкор-профилактик тадбирларнинг чекланган натижаси ва даволаш имкониятлари билан боғлиқ муаммолар кўрсатилган.

Ягона реестр, ҳудудий ҳамкорлик ва ҳалолликни таъминлаш механизмлари таклиф этилган.

Калит сўзлар: *ички ишлар органлари, идоралараро ҳамкорлик, профилактика, ягона реестр, наркожиноятчилик, махалла, реабилитация.*

Наркожиноятчиликка қарши курашнинг самарадорлиги алоҳида хизматлар натижасига эмас, балки уларнинг ўзаро уйғунлигига боғлиқ. 2025 йилда мамлакатда 15 412 та наркожиноят қайд этилган, 11 049 нафар шахс жавобгарликка тортилган, улар орасида 124 нафар талаба ва 59 нафар мактаб ўқувчиси бор [4; 7]. 2026 йилнинг саккиз ойида эса 12 104 та жиноят ва 1 410 та маъмурий ҳуқуқбузарлик аниқланган [5]. Бу ўртача ойлик кўрсаткичнинг 2025 йилга нисбатан тахминан 17,8 фоизга ошганини англатади, аммо мавсумийлик ва кучайтирилган тадбирлар бу таққослашни шартли қилади.

Институционал асос сезиларли даражада ўзгарди. 2024–2028 йилларга мўлжалланган Миллий стратегия қабул қилинди [2], 2025–2026 йилларга мўлжалланган Миллий дастур тасдиқланди [1], Миллий марказ негизида Наркотиклар ва ўқотар қуролларни назорат қилиш агентлиги ташкил этилди [5]. Шу билан бирга, Президент қонунчиликда давлат органларининг вазифалари аниқ белгиланмаганини ва 1999 йилги қонуннинг янги таҳрири зарурлигини таъкидлаган [6].

Тезиснинг мақсади — ИИО хизматлари ҳамкорлиги ва профилактика тизимидаги ташкилий узилишларни аниқлаш ҳамда уларни бартараф этиш бўйича таклифлар ишлаб чиқиш. Тадқиқотда норматив ҳужжатлар таҳлили, идоралар кўрсаткичларини солиштириш ва хорижий тадқиқотларни қиёсий ўрганиш усулларидан фойдаланилди. Бирламчи эмпирик маълумотлар тўпланмади.

Биринчидан, очиқ расмий маълумотлар ягона услубиётга эга эмас. 2025 йилда мусодара ҳажми манбага қараб 3,4 т [4], 3,6 т [7] ва 3 775 кг [5] сифатида берилган.

Нарколабораториялар сони 14 [4] ва 15 [5] деб кўрсатилган. Яна бир мисол: ИИВ 2026 йилнинг биринчи ярмида 2 733 кг мусодара ҳақида хабар берган [8], Агентлик маълумотида эса саккиз ой учун 2 708 кг келтирилган [5]. Бу манбалардан бирининг хатоси эканини англатмайди, чунки идоралар турли моддалар ва субъектларни ҳисобга олиши мумкин. Аммо услубиёт эълон қилинмагани учун кўрсаткичларни бирлаштириб бўлмайди, бу эса ҳудуд ва бўлинмаларни холис баҳолашни қийинлаштиради.

Иккинчидан, кампаниялар кундалик ишни алмаштира олмайди. «Хавфсиз ва соғлом юрт» тадбирининг икки босқичида 157 962 та тадбир ўтказилиб, 858 кг гиёҳвандлик моддаси мусодара қилинган [9]. Муаллиф ҳисоб-китобига кўра, бу 76 кун учун кунига тахминан 11,3 кг демакдир. Январь–август ойларининг қолган кунларида эса, 2 398 кг умумий ҳажмдан келиб чиқиб [5], кунига тахминан 9,2 кг тўғри келади. Демак, тадбирлар даврида мусодара тахминан 1,2 баравар юқори бўлган. Ҳисоб тахминий, чунки маълумотлар турли органлардан келади ва йирик партияларга боғлиқ. Шунга қарамай, у кампанияларнинг натижани кескин ўзгартиришини тасдиқламайди.

Учинчидан, ҳудудий мужассамлашув аниқ йўналтирилган ишни талаб этади.

Жиноятларнинг 53 фоизи Тошкент шаҳри, Фарғона ва Тошкент вилоятлари ҳиссасига тўғри келади; 41 фоизи шахсий истеъмол учун сақлаш, 36 фоизи муомалага киритиш ва 13 фоизи тақиқланган экинларни етиштириш билан боғлиқ [4]. Шундай тузилмада куч ва воситаларни барча ҳудудларга бир хил тақсимлаш самарасиз.

Тўртинчидан, илмий далиллар ҳамкорликка асосланган ёндашувни қўллаб-қувватлайди. 14 та тадқиқотни қамраб олган тизимли шарҳга кўра, муаммога йўналтирилган ва учинчи томонлар билан ҳамкорликка асосланган полиция иши анъанавий, фақат ҳуқуқни муҳофаза қилишга таянган чораларга нисбатан кўча наркобозорига кучлироқ таъсир кўрсатади [10]. Бу тадқиқотлар асосан 1990-йилларда АҚШда ўтказилгани учун натижаларни Ўзбекистон шароитига эҳтиёткорлик билан қўллаш керак.

Бешинчидан, профилактика ва даволаш ўртасида узилиш хавфи бор.

Стационарларда 2 400 та ўрин мавжуд, суд қарори билан даволанишга юборилганларни жойлаштиришда қийинчиликлар бор [11]. 2025 йилнинг январь–ноябрида 36 366 нафар бемор даволанган, улардан 25 919 нафари ихтиёрий, 3 806 нафари суд қарори билан [11]. Бош нарколог амбулатор ва кундузги ёрдамни яхшилаш муҳимлигини қайд этган [11]. ИИО томонидан аниқланган шахсни даволашга йўналтириш тизими пухта бўлмаса, ҳуқуқни муҳофаза қилиш чоралари такрорий муаммони бартараф этмайди.

Олтинчидан, ички хавфсизлик ҳамкорликнинг таркибий қисмидир. ЎРҚ-1151-сонли Қонун билан раҳнамолик алоҳида қилмиш сифатида белгиланган [3; 7]. 2025 йил октябрида Тошкентда ИИО ходими Telegram профили эгасининг топшириғи билан сотишга кўмаклашганликда гумонланиб ушлангани ҳақида хабар берилган, ўша пайтда тергов давом этаётган эди [12]. Шунга ўхшаш хавфлар хизматлар ўртасида маълумот алмашиш ишончига бевосита таъсир қилади.

Аниқланган муаммолардан келиб чиқиб, қуйидагилар таклиф этилади:

1. **Вазифаларни аниқ чегаралаш.** Гиёҳвандлик воситалари тўғрисидаги қонуннинг янги таҳририда Агентлик, ИИВ, ДХХ, божхона органлари ва Соғлиқни сақлаш вазирлигининг вазифалари ҳамда етакчи орган тамойили аниқ белгилансин.
2. **Ягона идоралараро реестр.** Модда тури, ҳисоб бирлиги, ташаббускор орган, такрорий ҳисобни чиқариб ташлаш ва текшириш санаси бўйича ягона услубиёт жорий этилсин. Текширилган кўрсаткичлар ҳар чоракда эълон қилинсин.

3. **Ҳудудий ишчи жараён.** Тезкор, тергов, профилактика хизматлари, махалла, таълим муассасалари ва наркология хизмати муаммоли жойлар ва хавф гуруҳларининг умумий рўйхати асосида ишласин, вазифалар аниқ муддат ва масъул билан белгилансин.

4. **Жойга боғланган профилактика.** Профилактика натижаси тадбирлар сони билан эмас, балки муайян жойдаги вазият ўзгариши, масофадан ёллаш ҳолатларини эрта аниқлаш ва даволашга йўналтирилганлар сони билан ўлчансин. Хизмат ҳисобдорлигининг кўп даражали механизмлари [13] шу кўрсаткичларга боғлансин.

5. **Даволашга йўналтириш маршрути.** ИИО ва наркология хизмати ўртасида шахсий маълумотлар ҳимояси билан бирга йўналтириш ва қайта алоқа тартиби белгилансин, амбулатор ва кундузги ёрдам кенгайтирилсин.

6. **Кампанияларни таҳлилга бўйсундириш.** Ҳар бир тезкор-профилактик босқич олдидан базавий кўрсаткичлар қайд этилсин, кейин эса унинг таъсири назорат даври билан солиштирилиб, натижалари кейинги режага киритилсин.

7. **Ҳалоллик механизмлари.** Маълумотлар базасига кириш журнали, киришни чегаралаш, хавф юқори бўлган йўналишларда ротация ва ҳар бир сизиб чиқиш ҳолатини мажбурий текшириш жорий этилсин.

Наркожиноятчиликка қарши курашни такомиллаштириш янги тадбирларни кўпайтириш билан эмас, балки мавжуд хизматларни ягона маълумот, умумий мақсад ва текширувдан ўтган натижа атрофида бирлаштириш билан амалга ошади. Ишончли статистика, ҳудудий ҳамкорлик, даволаш билан боғланган профилактика ва ходимлар ҳалоллиги бу тизимнинг бир-бирини тўлдирувчи қисмларидир.

Таклифлар очиқ манбалар таҳлилига асосланган ва концептуал характерга эга. Уларни амалиётга татбиқ этишдан олдин ходимлар сўровномаси ва синов ҳудудларида баҳолаш орқали текшириш мақсадга мувофиқ.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2025 йил 3 ноябрдаги ПФ-207-сонли Фармони. URL: https://lex.uz/docs/7818779
2. Утверждена рассчитанная на 2024–2028 годы национальная стратегия противодействия наркомании и наркопреступности // ЎзА. 06.05.2024. URL: https://uza.uz/ar/posts/utverzhdena-rasschitannaya-na-2024-2028-gody-nacionalnaya-strategiya-protivodeystviya-narkomanii-i-narkoprestupnosti_595920
3. Ўзбекистон Республикасининг 2026 йил 11 июндаги ЎРҚ-1151-сонли Қонуни. URL: https://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=176440
4. Более 11 тысяч человек привлекли к ответственности за наркопреступления в 2025 году // Gazeta.uz. 04.02.2026. URL: https://www.gazeta.uz/ru/2026/02/04/drug-crimes/
5. Абдураимова Н. Raqamli narkotrafik va sintetik giyohvandlikka qarshi kurashish — dolzarb vazifa // ЎзА. 29.09.2026. URL: https://uza.uz/ar/posts/raqamli-narkotrafik-va-sintetik-giyohvandlikka-qarshi-kurashish-dolzarb-vazifa_914631
6. Потребители наркотиков тратят на них 20–25 млн сумов в месяц — президент Узбекистана // Gazeta.uz. 27.01.2026. URL: https://www.gazeta.uz/ru/2026/01/27/drug-crimes/

7. Мирзаев Ш., Дониёров Д. Giyohvandlikka qarshi kurashish yangi bosqichga olib chiqilmoqda // Yuz.uz. 22.06.2026. URL: https://yuz.uz/uz/news/gievandlikka-qarsi-kurasis-iangi-bosqicga-olib-ciqilmoqda
8. За полгода в Узбекистане изъяли более 2,7 тонны наркотиков // Repost.uz. 2026. URL: https://repost.uz/tam-eshe-i-psixotropi-oformili
9. В Узбекистане с 1 ноября усилят борьбу с наркопреступностью // Anhor.uz. 2026. URL: https://anhor.uz/ru/news/borba-s-narkoprestu-operatsiya-uzbekistan
10. Mazerolle L., Soole D.W., Rombouts S. Street-Level Drug Law Enforcement: A Meta-Analytic Review // Campbell Systematic Reviews. 2007. Vol. 3, No. 1. P. 1–47. DOI: 10.4073/csr.2007.2
11. Число состоящих на учёте наркобольных в Узбекистане за последние 5 лет выросло на 53 % // Gazeta.uz. 03.12.2025. URL: https://www.gazeta.uz/ru/2025/12/03/narcology/
12. Задержан сотрудник органов внутренних дел, занимавшийся распространением наркотиков // Kun.uz. 14.10.2025. URL: https://kun.uz/ru/news/2025/10/14/zaderjan-sotrudnik-vnutrennix-del-zanimavshiysya-rasprostraneniyem-narkotikov
13. Шаумаров З. Features of Accountability in the Activities of the Crime Prevention Service of Internal Affairs Bodies // Общество и инновации. 2026. URL: https://inscience.uz/index.php/socinov/article/download/8484/8217/27015